IL-BIDWI

FOLJU MAHRUĠ DARBTEJN FIX-XAHAR MID-DIPARTIMENT TAL-BIEDJA

Nru. 12. IS-SIBT, L-1 TA' MEJJU, 1943. Nru. 12.

KELMTEJN M ILL-EDITUR

Il-Ħitan tal-Għelieqi

FTIT snin ilu kont qiegħed indawwar Malta lil wieħed Professur li ġie hawnhekk għal xi ftit ġimgħat mistrieħ. Hu kien jinteressa ruħu wisq fil-biedja. Meta ġie biex jitlaq mill-Gżira, faħħar ħafna bi kliem mill-isbaħ lill-bidwi tagħna, iżda fost kliem ieħor kien qalli ħaġa li ma setgħet qatt tmur minn quddiem għajnejja; hu qalli: "Qatt ma rajt daqshekk ħitan f'ħajti kollha"!

Minn dak iż-żmien, kull meta nkun indur il-kampanja u nara dawk il-ħitan jaqsmu l-għelieqi tagħna, jiena dejjem naħseb x'qatt wieħed jista' jagħmel biex ineħħi dawk il-ħitan. Bosta huma l-fehmiet li liżi fissruli sew il-bdiewa kemm ħbieb oħra li jifhmu fil-biedja. Il-biċċa l-kbira minn dawn jaqblu fil-fehma illi dawn il-ħitan huma meħtieġa.

Hu x'inhu, jekk nispiċċaw biex naqblu li huma bżonjużi, ma nistgħux nagħmlu xi ħaġa biex ngħattuhom?

Il-bidwi, m'għandniex xi ngħidu, mhux sejjer jiżra' l-kampanella mal-ħitan tal-għalqa, imma, m'għandniex xi ngħidu, jista' wieħed ixeblek xi ħaġa tal-ikel, bħalma hi l-fażola. Iżda dan ikun jiswa biss għas-saqwi. Fil-bagħli, u fejn it-trab mhux qasir, jista' wieħed iħawwel xi siġar tal-frott u jrabbihom bi friegħi mifruxa ċatti mal-ħajt u fil-baxx?

Mhux talli tkun kieku ħaġa sabiħa li wieħed jagħmel dan, iżda tkun ħaġa ta' siwi kbir.

Hawnhekk nistħajjel li l-bdiewa kollha jgħidu-li: u x'nagħmlu għas-serq?

Hi tassew ħasra illi l-bidwi jkollu jitlef daqshekk żmien biex jindokra ħwejġu. Iżda nittamaw li din is-sena l-ħsara mis-serq tkun wisq inqas mis-sena l-oħra, jew xejn. Madankollu, jekk wieħed ma jagħmilx siġar tal-frott jew ħwejjeġ oħra mal-ħitan li jagħtu għat-trieq jew fejn jintlaħqu, jista' għall-inqas igħatti l-ħitan ta' ġewwa fejn jaqsam għalqa mill-oħra?

* * *

Għaqdiet Ko-operattivi

Iż-żmien mhux fil-bogħod meta l-bidwi jsib illi jkollu ta' bilfors ibigħ fl-istess suq *ma' sħabu*. Dan il-lum qiegħed isir bis-saħħa tal-Gvern li mħabba l-gwerra qiegħed jiġbor u jbigħ kollox hu; iżda fi żmien il-paċi l-bidwi għad isib illi jkun jinħtieġ li jgħaqqad ix-xirkiet ko-operattivi biex iwassal fis-suq il-prodotti tiegħu u biex hu jkun jista' jgawdi l-aħjar prezzijiet.

Il-kelma "ko-operazzjoni" hi użata bħala sistema ta' għajxien u fil-kummerċ b'sens ġenerali flok "taħdem flimkien" (*con*, ma', u *opus*, xogħol). Fis-sens li nixtieq nagħti jien f'dawn il-kelmtejn tiegħi tfisser "għaqda ta' nies li biex jekonomizzaw jixtru flimkien u jbigħu flimkien". Dan ifisser illi fil-ħajja u fil-kummerċ il-bniedem tax-xogħol flok ifittex li bħall-imgħoddi hu jaħdem għalih u għall-familja tiegħu biss u jipprova jgħaddi 'l quddiem billi jgħarraq jew jiżgura lil sieħbu, taħt din is-sistema hu jgħin lil sieħbu u flimkien jipprova jagħmel progress f'sengħtu, itejjeb is-swieq u b'hekk igħaddi ħajja iżjed kuntenta u jkabbar il-qligħ tiegħu. Fi ftit kliem, il-kelma "ko-operazzjoni" tfisser "*kull wieħed għal kulħadd, u kulħadd għal kull wieħed*".

L-Għaqdiet Ko-operattivi bdew l-istorja tagħhom fl-Ingilterra f'nofs is-seklu tmintax, u minn dak iż-żmien baqgħu dejjem jikbru u jiżdiedu. M'għadniex xi ngħidu, hemm ħafna xorta ta' għaqdiet ko-operattivi u m'humiex biss fil-biedja.

F'Malta l-ewwel pass biex jitwaqqfu għaqdiet ko-operattivi kien sar mis-Sur Karm Zammit Marmarà li waqqaf "Għaqda Ko-operattiva tal-Bdiewa" fl-1928, iżda l-kampanja ta' Malta ma kenitx għadha 'l quddiem biżżejjed biex tifhem is-siwi ta' għaqda bħal dik.

Mhux biss l-għaqdiet ko-operattivi ħadmu fil-pajjiż bejn l-istess klassi ta' ħaddiema, iżda talli wkoll kienu qegħdin jitwaqqfu għaqdiet ko-operattivi ta' l-isess klassi ta' ħaddiema f'pajjiżi bogħod minn xulxin. Fl-1938 saret konferenza tal-biedja f'Sydney (Awstralja) u fiha ħadu sehem il-mexxejja tal-biedja tal-Imperu Ingliż. F'dik il-konferenza ta' ħtieġa mill-ikbar kien inqata' li fil-pajjiżi kollha ta' l-Imperu l-bdiewa jwaqqfu kumitati msejħin "Commodity Councils" li, bis-saħħa tagħhom, il-bdiewa kien ikollhom l-aħjar tagħrif f'liema pajjiż jistgħu jibagħtu l-prodotti tagħhom u fl-istess ħin kienu jikkontrollaw id-dħul fil-pajjiż ta' prodotti tal-biedja li jistgħu jħassru s-suq lill-bidwi. "L-Għaqda Nazzjonali tal-Bdiewa ta' Malta u Għawdex" kienet issieħbet f'dawn il-għaqdiet mal-Għaqda Nazzjonali tal-Bdiewa ta' l-Ingilterra, sewwa sew qabel il-gwerra, iżda l-gwerra ħassret dan il-ftehim għal xi żmien.

L-Għaqdiet Ko-operattivi jinsabu kullimkien. L-Ingliżi għandhom il-għaqdiet ko-operattivi tagħhom mill-Għaqda Nazzjonali tal-Bdiewa u bis-saħħa tagħhom huma rnexxielhom jagħilbu l-kriżi li kienet inħolqot wara l-gwerra l-oħra.

Hi ħaġa żgura li jum jew ieħor il-bdiewa tagħna jsibu li jinħtieġ jaħdmu bil-Ko-operazzjoni. Iżjed ma jifhmu malajr il-ħtieġa tagħhom, iżjed ikun ta' ġid għall-biedja tagħna u għalihom infushom.

Ir-regolamenti li għamel il-Gvern dan l-aħħar dwar il-mili u t-tiswija tal-prodotti hu tabilħaqq pass il quddiem li jgħin sewwa meta jasal il-waqt li jibdew jaħdmu l-Għaqdiet li semmejna.

IS-SWIEQ TAL-PAJJIŻ

Taħlit ta' Daqsijiet

TA' min ifakkar lill-bdiewa illi t-taħlit tad-daqsijiet tal-prodotti huwa kontra l-liġi. Li wieħed jimla kull daqs għalih ma hux biss ta' vantaġġ kbir għax-xerxerrej, iżda wkoll ta' siwi kbir għas-suq kif ukoll għall-bidwi.

Hemm qara' bagħli li hu mexxej għal ħaġa, u hemm qara' bagħli li hu mexxej għal ħaġ'oħra. Jekk wieħed irid qara' bagħli għall-insalata allura jippreferixxi qara' bagħli żgħir imsejjaħ fis-swieq *pulit*. Jekk iriduh għall-forn allura jixtiquh kbir. Jekk wieħed iħallat id-daqsijiet flimkien la jikkuntenta lil wieħed u lanqas lill-ieħor. Dan jiġri mhux biss fil-qara' bagħli, iżda wkoll fi ħwejjeġ oħra.

Jiħtieġ li aħna nidraw mil-lum biex wara l-gwerra nkunu nafu kif għandna nibagħtu l-prodotti fis-swieq. Il-għala l-bidwi Malti m'għandux jidra l-progress li sar f'artijiet oħra?

Id-drawwa li wieħed jimla kif ġie ġie u jħalli s-sabiħ għall-wiċċ issa qiegħda tinqata', u jiħtieġ li tinqata' għalkollox. Nittamaw li jitkompla l-progress f'din il-ħaġa u li ma nerġgħux lura.

Xi bdiewa tefgħu wara spallejhom l-avviż li kellhom illi ma għandu jinġieb *xejn* għand il-pitkali wara nofs in-nhar. Il-bdiewa li jieħdu frott għand il-pitkal wara nofs in-nhar jitilfu s-suq tal-ġurnata, u l-frott b'hekk jiġrilu l-ħsara. Frott li jinġieb għand il-pitkal wara l-ħin li jiddeċiedi d-Dipartment tal-Biedja jibda jitħallas b'nofs prezz.

Il-frott jiħtieġ jinġieb filgħodu kmieni biex ikun jista' joħroġ fl-istess jum, mhux iżjed tard mid-9 u nofs ta' filgħodu.

Tuffieħ Tadam

Ta' min ukoll igħarraf lill-bdiewa illi t-tuffieħ tadam jiħtieġ jibda jinqata' meta jibda jiħmar u mhux meta jsir sewwa. B'hekk jista' jiġrilu inqas ħsara fit-trasport tiegħu.

It-tuffieħ tadam biex iżomm tajjeb għandu jinqata' filgħodu qabel ma tisħon ix-xemx fuqu. B'hekk ukoll jinżamm aħjar. Dan żommu f'moħħok u għidu wkoll lil sħabek.

Ful

Bosta mill-ful li kien hawn fis-suq kien ful marid u għalhekk ful li ma kienx mimli sewwa, u l-kwantità kbira li nġiebet fis-suq waqqgħet f'salt il-prezz tiegħu!

Sa kemm il-ful jimrad wieħed ma jista' jagħmel xejn; iżda l-bdiewa bdew iġibu fis-suq ukoll ful li ma kienx marid imma li ma kienx mela sewwa. Għaliex? Għax biċċa marad bis-sadid u biċċa oħra ġie merfugħ mill-budebbus.

Il-budebbus mhux marda! Il-budebbus hu pjanta parassita, jiġifieri ħaxixa li ma tistax tgħix weħidha iżda titrabba minn fuq dahar ħaxix ieħor. Allura ma hemmx rmedju għaliha? Dawk li kellhom il-budebbus hu jew ħtija tagħhom jew ħtija ta' bdiewa oħra li jħallu l-budebbus filgħalqa. Il-budebbus għandu jinqala' malli jidher l-iċken sinjal tiegħu u għandu jiġi maħruq. *B'hekk biss jista' jinqered!* Jekk inti tħallih iżerra' allura timla r-raba' tiegħek u ta' ħaddieħor ukoll. La taqtgħux u tixħtu fuq il-ħajt tal-għalqa għax il-budebbus ruħu ħoxna u jibqa' jarda' minnu nnifsu avvolja maqtugħ, u jwassal iż-żerriegħa.

Suq Imgħobbi

Nuqqas ta' għaqal tal-bdiewa huwa li meta jaraw issuq imgħobbi bil-ħaxix huma jissuktaw iġibu iżjed biex jilħqu prezzijiet tajbin; b'hekk huma stess jifgaw is-suq, u jwaqqgħu l-prezzijiet! Bidwi bil-għaqal jieħu, iva, dawk l-uċuħ li ma jistgħux jistennew, bħalma hu l-qara' bagħli, iżda jżomm lura dawk il-ħxejjex li jżommu, bħal ful u basal. L-għaqal jiswa wisq flus!

ĠWIEŻ GĦALL-BHEJJEM TAX-XOGĦOL

Iż-żmien tat-tqassim tar-razzjon tal-ġwież sa jkun mill-15 ta' Mejju sal-15 ta' Lulju u t-trasferimenti ta' bhejjem minn sid għal ieħor li jsiru fil-15 ta' Mejju jew wara dik id-data ma jidħlux f'dan ir-razzjon ta' ġwież.

Ir-razzjon tal-ġwież ta' rtal ta' xgħir jitqassam hekk:—

Żiemel 185; Bagħal 175; Mezzu Kavallu 140; Pony 80; Baqra tax-xogħol 150.

IL-BHEJJEM U L-GWERRA

IL-GWERRA tolqot il-pajjiżi kollha, l-iktar imbagħad lill-pajjiżi żgħar b'popolazzjoni kbira bħalma huma l-gżejjer ta' Malta. L-art tagħna billi ċkejkna tipproduċi ftit, fil-waqt li l-ħtieġa tan-nies li jgħammru fiha hija kbira. Dan ifisser li jkun hemm bżonn ta' tagħbijiet ta' bastimenti biex iġibulna l-merkanzija li hi meħtieġa għall-manteniment tagħna. Żmien il-gwerra l-bastimenti li soltu jġorru l-merkanzija jiskarsaw, xi ftit imħabba l-periklu ta' sottomarini, iżda mbagħad ħafna oħra għaliex jinħtieġu għat-trasport tat-truppi, munizzjonijiet u armamenti. Ħafna bdiewa jgħidulna: Għaliex il-Gvern ma jġibx il-ġwież?—Ir-raġuni hija dik li semmejna, jiġifieri li bosta vapuri huma meħtiġin biex jaqdu l-bżonnijiet tal-gwerra.

Billi fil-gwerra jinqata' l-kummerċ libru bejn pajjiż u ieħor u l-baħar ta' madwar l-artijiet ikunu fi stat ta' imblokk, l-affarijiet tal-ħajja jogħlew kollha kemm huma sew f'dawk il-pajjiżi li jkunu fi gwerra kemm f'dawk il-pajjiżi li jkunu newtrali u l-ġwież jogħla wkoll bħall-affarijiet l-oħra kollha, u għal Malta jogħla iżjed għax il-Gvern mhux biħsiebu jġib dan l-oġġett minn barra għalissa. B'hekk jiġi illi l-prezz tal-bhejjem jogħla wkoll fuq dak il-għoli li kien hawn d'għ mħabba l-iskarsizza tal-ġwież, minn kemm ilha l-gwerra. Aħna konna f'bejgħ ta' bhejjem b'għoli ta' prezzijiet li qatt ma nstama' fl-istorja ta' Malta.

Il-prezzijiet għolja heġġu lil kulħadd biex irabbu l-baqar u l-mogħoż għaliex il-ħalib qed jinbiegħ bi prezzijiet tajba; in-ngħaġ, it-tiġieġ u l-fniek kollha, kif ukoll il-prodotti tagħhom jitħallsu bi prezzijiet tajba. Kulħadd, għalhekk, jagħmel mill-aħjar biex irabbi, iżda mħabba n-nuqqas tal-ġwież it-torbija tal-bhejjem bħalissa ma tistax tiżdied. Dan hemm min jifhmu u hemm min ma jifhmux.

Bosta jidhrilhom li jistgħu jrabbu l-bhejjem mingħajr ma jagħlfu. Il-bhejjem kollha għandhom bżonn porzjon ta' għalf biex jitmantnew u porzjon ieħor għall-produzzjoni bħalma hu laħam, ħalib u suf fin-ngħaġ: jekk il-bhejjem ikunu żgħar il-produzzjoni għandha sservi biex dawn jikbru u jitmantnew. Għalhekk ma hemmx għalfejn inżommu numru akbar ta' bhejjem milli nistgħu nagħilfu bix-xabgħa. Nieħdu t-torbija tat-tiġieġ. Ir-razzjon ta' għalf tat-tiġieġ li soltu tingħata hija ta' 4 ewieq kuljum għal kull tiġieġa; għalhekk jekk għandi ġwież ta' 20 uqija għalf kuljum, nista' nżomm 5 tiġiġiet u b'hekk dawn it-tjur ikollhom ikel li jkun biżżejjed għall-għajxien tagħhom u biex ibidu: flok 5 nista' nżomm ukoll 10 tiġiġiet; dawn b'uqitejn ġwież igħixu wkoll, iżda ma niħdux bajd minnhom. Hija għalhekk ħaġa ċara li jaqbel iżjed li nżommu 5 tiġiġiet, imma min irabbi mhux dejjem kapaċi jagħmel raġunament hekk sempliċi; nistgħu aktarx ngħidu, madankollu, li dan ir-raġunament kapaċi jagħmlu, iżda r-regħba għal iżjed qligħ iġegħlu jipprova jrabbi iżjed tiġieġ milli jista'. Dan l-eżempju tat-tiġieġ jista' jservi għall-annimali l-oħra kollha.

Għan-nuqqas ta' ġwież nistgħu minn banda nirmedjaw billi nerfgħu bosta affarijiet li dari konna nixħtu fuq il-miżbla jew ma nagħtux kashom. Jixraq li f'dawn iż-żmenijiet nagħmlu ftit fienu; imħabba li bħalissa l-bhejjem naqsu, bosta bdiewa jibqagħlhom il-ħaxix żejjed; jekk, flok iħalluh jintilef jagħmlu fienu, isibu għalf iżjed il quddiem, l-iktar li bħalissa s-silla hija skarsa. Il-fniek, b'mod partikulari, igħaddu b'kollox; il-weraq tal-frotta tal-qaqoċċ jikluh, hekk ukoll tista' tgħid għal tant ħwejjeġ oħra. Il-ħurrieq jmnixxef jiswa wkoll għat-tiġieġ. Ix-xitwa li għaddiet bosta nies kienu jrabbu t-tiġieġ tagħhom bil-bebbux li kienu jiġbru mill-ġnien tagħhom. Dan is-sajf bosta nies jistgħu jiddubbaw il-qxur u ż-żerriegħa tat-tadam mill-fabbriki tal-kunserva. Nistħajjel hemm min igħid: Is-sena l-oħra lanqas ma kellna tuffieħ tadam x'nieklu, sa jkollhom biex jaħdmu l-fabbriki?—Dis-sena kellna xita mwaħħra, għalhekk tuffieħ tadam ikun hawn bil-bosta. Il-qxur u ż-żerriegħa tat-tuffieħ tadam tista' tnixxifhom u tagħtihom ftit ftit kuljum u hekk iservu għal żmien twil.

Minn għand dawk il-ġirien li ma għandhomx tjur tistgħu tiddubbaw il-fdalijiet tal-ħobż u ħxejjex; kollox jiswa f'dawn iż-żmenijiet. Jekk wieħed idur għal dawn l-affarijiet isib li jista' jiġbor ħafna ikel li bih irabbi tjur u annimali oħra.

L-ISTORJA TAL-PATATA

In-nisel tal-Patata

IL-PATATA hija pjanta mnissla mill-Perù u minn pajjiżi oħra ta' l-Amerika fejn l-ewwel darba sabuha l-Ispanjoli fil-bidu ta' l-1500. Fil-ħnadaq tal-Kili u fl-irdumijiet tal-muntanji ta' l-Amerika tan-Nofs ix-xitla tal-patata tinbet selvaġġa. Sa l-1544, is-sena li fiha Zarata, Kaxxier tal-Perù, kien semmieha fil-kotba tiegħu, il-patata kienet għadha mhi magħrufa b'xejn. Jingħad li fis-seklu sittax inġiebet fl-Ewropa mill-muntanji ta' Kwitu fl-Ekwador (Amerika t'Isfel) u l-ewwel li daħlet fi Spanja. Fl-1563, Hankins, fl-Irlanda u fl-1566, Drake fl-Ingilterra, kienu ġiebu xi żerriegħa tal-patata, iżda ħadd ma tħajjar jiżragħha. Fl-istess żmien żewġ żrieragħ tal-patata mogħtijin lin-Nunzju tal-Papa fi Bruxelles, Filippu ta' Liory, waqgħu f'idejn wieħed minn tal-Biedja tal-Belġju, jismu Ecluse (magħruf bl-isem Latin ta' Clausius) u ħajjar il-bdiewa jiżirgħu minnha. Iżda t-taħbit tiegħu safa' fix-xejn għaliex għalkemm kien hemm xi wħud li ħabtu jiżirgħuha, il-patata wara xi żmien ħadd ma ried jaf biha. Sir Walter Raleigh ta' żmien ir-Reġina Eliżabbetta, wara li kixef l-art ta' Virġinja, ġieb miegħu xi żerriegħa tal-patata u b'hekk il-patata reġgħet daħlet l-Ingilterra. Din id-darba l-patata xxerrdet, iżda flok għall-ikel bdew jiżirgħuha bħala ġwież għall-bhejjem. L-iktar li kiber is-suq tagħha kien fl-1684.

Wara l-għaks il-kbir ta' l-1771, il-patata daħlet u tnisslet fil-Germanja wkoll u għall-ewwel bdew jitimgħuha lill-bhejjem.

It-tixrid tal-Patata fl-Ewropa

L-Irlandiżi kienu l-ewwel nies fl-Ewropa li bdew issuq tagħha bħala prodott ta' l-ikel għall-bniedem; warajhom l-Ingliżi. Il-Germaniżi kienu għall-ewwel stmerrewha u għalkemm ma ħasbux li tagħmel id-deni, u kienet biss tittiekel minn xi nies foqra; ġie żmien imbagħad li tawha għall-ikel lill-ħabsin. Fi Franza stmerrewha wisq iżjed, u għalkemm ma ħasbux li tista' ġġib il-ġdiem f'min jiekol minnha. L-iktar li kienet timxi bħala ġwież għall-bhejjem. Madankollu, wara xi żmien it-togħma bnina tagħha qanqlet ix-xewqa ta' xi nies għonja u fost l-għorrief kien hemm ukoll min baqa' mistagħġeb bit-tjubija tagħha. Fost dawn il-għaref Parmentier li, meta kien il-ħabs fil-Germanja, kellu jduqha. Fis-sena 1761, Duhamet flimkien ma' Turgot għamlu kemm setgħu biex il-patata tinbiegħ għall-ikel, u t-tobba ta' l-Università ta' Pariġi, mitlubin minn Turgot, stqarrew bil-miktub illi l-patata mhux biss li ma tagħmilx deni fis-saħħa tal-bniedem, iżda huwa prodott ta' dqiq tajjeb u bnin u ta' sustanza qawwija.

Propaganda tal-Patata minn Parmentier

Fl-1712, Parmentier f'laqgħa ta' nies għorrief f'Besançon faħħar il-patata u qal li l-patata għad tidħer fl-ikel daqs il-ħobż u tittiekel flok ħwejjeġ oħra ta' bżonn għall-ħajja, l-iktar fi żmien il-għaks. Għalkemm kiteb u wera illi l-patata hija prodott sustanzjuż u ma tagħmel ebda deni, huwa ra illi biex idawwar il-fehma iebsa tannies ħtieġlu l-għajnuna ta' xi ras kbira u din sabha fir-Re Lwiġi XVI. L-ewwel ma ried jolqot u jfiehem lin-nies tal-belt; għalhekk qala' minn għand ir-Re li jiżra' l-patata f'xi oqsma ta' madwar il-misraħ ta' Pariġi, msejjaħ *Sablons*. Ġewwa din l-art ramlija u virġni, Parmentier bejjet iż-żerriegħa tal-patata. Iż-żerriegħa għamlet sabiħ u Parmentier dlonk gabar xi ward ta' dik is-siġra għażiża, telaq b'ġirja għal Versailles, sab lir-Re u tah il-ward. Lwiġi XVI wieġeb tajjeb għat-tħabrik u ħrara ta' Parmentier, u, għalkemm ta' madwaru bdew jiddieħku mhux ftit, huwa ħa f'idu dak il-ward u qiegħdu fuq sidru u żżejjen bih.

Minn dak iż-żmien il-patata għamlet rebħa kbira fuq l-egħdewwa tagħha. Il-kbarat ta' madwar ir-Re, sew irġiel kemm nisa, u li sa dak iż-żmien kienu daħku fuq il-bluha ta' dak *ir-raġel twajjeb*, kif kienu laqqmu lir-Re, għaġġlu biex jagħmlu bħalu u lil Parmentier marru jifirħulu. L-għassiesa li nżammu madwar l-egħlieqi tal-patata qanqlu s-sefsif tan-nies; u billi dawn l-għassiesa ma kinux joqogħdu għassa ħlief bin-nhar malajr waslet il-bxara lil Parmentier illi mal-lejl il-patata insterqet. Din kienet lixka maħduma minn Parmentier stess. Parmentier ħass ferħa kbira għax f'dik is-serqa huwa wettaq ir-rebħa tiegħu.

Cadet de Vaux issieħeb ma' Parmentier u beda jaħdem miegħu biex ifiehem bil-kitba l-fejda tal-patata sew fl-industrja kemm fis swieq ta' l-ikel; fi Franza kulħadd f'qasir żmien beda jiżragħha u jużaha għall-ikel u fi ftit snin ixxerdet mal-biċċa l-kbira ta' l-Ewropa.

B'tifkira tar-rebħa li għamel fuq il-fehmiet ħżiena kontra l-patata, Parmentier ta mejda u stieden in-nies għoljin ta' dak iż-żmien, fost dawn lil Franklin u lil Lavoisier. Il-Menù ta' dik il-mejda kien magħmul minn pasti kollha mħawrin bil-patata maqlugħa mill-egħlieqi tal-misraħ tas-*Sablons;* fost il-ħwejjeġ ta' l-ikel kien hemm saħansitra x-xorb li sar ukoll mill-patata, u b'hekk Franza bil-ħidma ta' wieħed minn uliedha kellha tara l-patata tieħu l-ewwel post fost il-ġid ta' l-egħlejjel tar-raba'.

(*Jissokta*)

TAGĦRIF GĦAD-DILETTANTI

IL-BIEDJA F'MEJJU

Ħaxix—Xogħol fil-Ġnien

GĦAX-XAĦAR ta' Mejju ma hemmx wisq x'wieħed jagħmel ħlief li jdur ix-xtieli tal-bħajra, qara' aħmar, qara' twil, ħjar, tuffieħ tadam, eċċ., sabiex wieħed iżommhom indaf mill-ħaxix ħażin, u jagħtihom il-kubrit biex ma jimtessux bil-mard. Aqla' l-budebbus meta dan ikun żgħir u aħarqu biex ma tħallihx jixxerred.

Ħsad

F'Mejju jinħasad ix-xgħir, u jinġabar il-ful u l-piżelli għan-niexef.

Tisqija

Dan ix-xahar iktarx li jibda bit-tisqija u jispiċċa wkoll bit-tisqija; għax il-gabillott jiżra' u jħawwel biss dak li ma jkunx laħaqlu f'April. Jekk inti żrajt fix-xitwa xi artiċokk jew topinambur li bħalissa felles kollu, u biċċa minnu feġġ fil-wiċċ, qis li kultant tagħtih xi ftit ilma biex jibqa' jikber u jiżgħar.

Dix-xorta ta' patata tilħaq minn Ottubru sa Frar. Il-fażola ħadra bdiet tilħaq sewwa u ma għandniex inħalluha tidbiel imħabba n-nuqqas ta' l-ilma. Għal Mejju jilħaq ukoll l-isbaħ ħass ikkabuċċat u ħass twil.

Żrigħ

Bħalissa tinżara' l-bamja. Tista' tiżra' xi ħames żrieragħ f'toqob ta' żewġ piedi imbegħdin minn xulxin. Jista' jinżara' wkoll id-dulliegħ u l-bittiħ, il-kromb tal-ġidra u l-bisbies.

Taħwil

F'dan ix-xahar tista' tkompli tħawwel il-pastard u l-kaboċċi (kromb tal-bagħli) u t-tuffieħ tadam. Ta' min jagħżel l-isbaħ zunnarija u pitravi, jaqlagħhom mill-ħammiela u jħawwilhom għaż-żerriegħa. Jistgħu jitħawlu wkoll il-brinġiel, bżar aħmar, bżar aħdar u l-ħabaq. Kompli ħawwel il-ġidra biex tilħaq għas-sajf.

Siġar—Għeżiq, Tidmil, Żbir u Tisqija

Agħażaq u demmel il-larinġ u l-agrumi l-oħra. Iż-żabra tal-larinġ l-aħjar li ssir minn Mejju sa Settembru. Wara t-tidmil u l-egħżiq jixraq li ssaqqi. Agħżaq u agħti l-kubrit lid-dwieli u irmundahom. Saqqi n-nespli biex tħaxxen il-frott u tħttex toħroġ ir-rafis ġdid.

Taħwil

Għall-aħħar tax-xahar jitħawwel il-larinġ u l-agrumi l-oħra. Jistgħu jitħawlu sa ħruġ Settembru. Kompli saqqi ma' tul is-sajf it-taħwil il-ġdid tal-frott irqiq.

Tilqim

F'dan ix-xahar jistgħu jitlaqqmu bil-qoxra s-siġar. Iberraq il-berquq ta' Mejju u jibda jsir dak il-ħawħ li hu bikri.

Frawli

Il-frawli jibda jħammar. Il-frawli ta' Malta, billi rqiqa tista' tieqaf fuq iz-zkuk tagħha, fil-waqt li l-frawli Ingliża jkollok tagħmlila t-tiben jew karti fil-ħmiemel biex ma tit-ħammiġx.

AVVIŻI

KUNDANNA TA' HABS LIL BEJJIEGH TAL-LAHAM. — Saver Ellul, 27, Misraħ Prince of Wales, Ħaż-Żabbar, dan l-aħħar weħel £100 u kien ikkundannat sitt xhur talli kellu laħam kontra l-liġi u qatel ħrief barra mill-Biċċerija.

TGHAM TAL-PAJJIŻ MOGHTI BHALA GHALF LILL-BHEJJEM. — Ganni Farrugia, "Tax-Xott", Nru. 26, Trieq ir-Rjali, is-Siġġiewi, weħel £5 talli għalef iż-żiemel tiegħu bix-xgħir ikkultivat fil-pajjiż. Min jagħmel ħtija bħal din jista' jeħel sa £100.

DRITTIJIET TA' TAGHMIR MILL-GNIEDES TAR-REFGHA. — L-ogħla dritt tat-tagħmir minn gniedes tar-refgħa huwa 10s. Is-sidien tal-ifrat għandhom ikunu jafu illi fil-Qasam tal-Gvern, il-Għammieri, ma jitħallas ebda dritt għal dan it-tagħmir mill-gendus tar-refgħa.

TQASSIM TA' HAXIX. — It-tqassim f'Birkirkara, il-Belt, il-Furjana u l-Pietà li dari kien qed isir kull nhar ta' Tnejn, mis-16 ta' dan il quddiem beda jsir kull nhar ta' Ħadd. It-tqassim tal-ħaxix li soltu f'dawn il-postijiet kien isir il-Ħamis, baqa' jsir f'din il-ġurnata.

Il-bejjiegħa tal-ħaxix jistgħu issa jibdew ibiegħu l-ħaxix malli jaslu bil-ħaxix fil-post tal-bejgħ.

BEJGH TA' BHEJJEM MILL-QASAM TAL-GHAMMIERI. — Sa nofs in-nhar tas-Sibt, il-15 ta' dan ix-xahar, id-Dipartiment tal-Biedja, jirċievi offerti magħluqin għax-xiri ta' dawn il-bhejjem mill-Qasam tal-Gvern, il-Għammieri: — ((a) Gendus (għoġol) imsewwi; (b) Erħa agħmja. Iż-żewġ bhejjem huma tajbin għas-simna. Dawn il-bhejjem wieħed jista' jarahom fil-granet tax-xogħol ma' tul il-ħinijiet ta' l-uffiċċju fil-Qasam tal-Gvern, il-Għammieri.

KITBA TA' FNIEK GHALL-WIRJA. — Id-Dipartiment tal-Biedja fis-26 tax-xahar li ħareġ għarraf lil dawk li jrabbu l-fniek illi fil-Postijiet tal-Fniek tar-razza sa jkun hemm impjegat tad-Dipartiment tal-Biedja mit-8 ta' filgħodu sa nofs in-nhar u mis-2 sal-5 ta' wara nofs in-nhar fid-dati msemmijin hawn taħt, sabiex jikteb lil dawk li jixtiequ jieħdu sehem fil-Wirja li sa ssir fil-Gonna ta' Sant'Anton, H'Attard, fil-15 u fis-16 ta' dan ix-xahar u b'hekk dawn in-nies jiffrankaw iż-żmien u l-ispejjeż.

Msida, l-Erbgħa, it-28 ta' April.
San Giljan, il-Ħamis, id-29 ta' April.
Naxxar, il-Ġimgħa, it-30 ta' April.
San Pawl il-Baħar, it-Tnejn, it-3 ta' Mejju.
Rabat, it-Tlieta, l-4 ta' Mejju.
Gonna ta' Sant'Anton, l-Erbgħa, il-5 ta' Mejju.
Żejtun, il-Ħamis, is-6 ta' Mejju.
Żurrieq, il-Ġimgħa, is-7 ta' Mejju.

XIRI U TQASSIM TA' PRODOTT TA' PATATA TAR-REBBIEGHA. — Il-wiċċ li din id-darba jmissna nieħdu miż-żerriegħa tal-patata ta' barra li nżergħet għandu jkun biżżejjed sabiex il-patata titqassam b'mod li kulħadd ikollu s-sehem tiegħu bi kwantità xierqa. Il-Gvern diġà rranġa b'mod li jkun hemm kontroll tajjeb tal-prodott u li l-patata titqassam b'razzjon għal kull ras.

Ir-regolamenti dwar il-prodott tal-patata fil-qosor huma dawn: —

(1) Ikun ħati ta' ħtija kull min jixtri jew jikseb patata minn għand bdiewa jew minn għand nies mhux awtorizzati. Il-pubbliku jista' jixtri biss patata minn għand bejjiegħa tal-ħaxix fejn huma miktubin għar-razzjon tal-ħaxix.

(2) Ikun ħati ta' ħtija dak il-bidwi jew persuna mhux awtorizzata jekk dawn ibigħu jew jagħtu patata ħlief lill-Gvern.

(3) Ikun ħati ta' ħtija min ikollu patata jekk din ma jkunx ħadha bħala patata tar-razzjon. Il-bdiewa jistgħu jżommu 20 ratal ir-ras għall-bżonnijiet tal-familja u kwantità biżżejjed għaż-żrigħ.

(4) Ikun ħati ta' ħtija kull min iġorr patata ħlief meta jkunu nies li qegħdin jikkunsinnaw patata lill-Gvern, xerrejja li jkunu qegħdin iġorru l-patata tagħhom tar-razzjon u nies awtorizzati mill-Gvern.

(5) Ħadd ma jista' jitma' patata lill-bhejjem ħlief bil-permess tad-Direttur tal-Biedja.

(6) Ħadd ma jista' jagħmilha ta' sensal tal-patata mingħajr permess tad-Direttur tal-Biedja.

Kull min jikser dawn ir-regolamenti jista' jeħel piena ta' minn £20 sa £100 u l-kunfiska tal-patata.

Il-prezz li jħallas il-pubbliku għall-patata huwa 7½d. ir-ratal sat-30 ta' Ġunju u jibqa' tiela ftit ftit sa 9½d. ir-ratal għall-aħħar ġimgħat ta' Ottubru.

Il-pubbliku hu mwissi li ma jittantax jixtri l-patata minn għand il-bdiewa jew minn għand xi persuna oħra mhux awtorizzata.

It-tqassim tal-patata tax-xitwa bir-razzjon kien irnexxa ħafna u m'hemmx raġuni l-għala l-patata tar-rebbiegħa li jmissha tkun wisq akbar minn dik tax-xitwa, m'għandhiex titqassam b'mod li t-tqassim tagħha jirnexxi bħal dik tax-xitwa.

IL-HAŻNA TAL-PATATA

Il-patata li ma tkunx mimsusa bil-mard għandha tingħabar malli tilħaq. Dan hu l-iżjed meħtieġ f'dawk l-inħawi u f'dak l-istaġun li fih il-marda tkun ħakmet sewwa. Iżda l-patata li tkun imtesset aħjar ma tiġix maqlugħa malajr jekk ma tkunx sa tintuża, u qabel tinqala' wieħed jagħmel sewwa ħafna jekk jaħraq il-faxxina tagħha biex il-marda ma tixteridx.

Jekk il-patata tkun sa tinħażen jeħtieġ tkun xotta sewwa u nadifa mit-trab. Fejn tintrefa' jew fejn tinħażen jeħtieġ li jkun post xott u frisk. L-umdità tgħin it-taħsir u tkattar il-mard.

Il-patata minn għalqa li fiha tkun dehret il-marda m'għandhiex tinħażen ma' waħda tajba.

Fil-ħażna tal-patata la tinsiex li jkun hemm ukoll telf ta' piż. Ngħidu aħna patata li tkun b'saħħitha sewwa u li tkun maħżuna f'post tajjeb għandha titlef xi 4 fil-mija piż f'xahar, u xi 5 fil-mija fi tliet xhur. Patata li ma tkunx imlaħħqa sewwa titlef wisq iżjed mill-ewwel xahar. Hekk ukoll jiġrilha l-patata li tkun mimsusa bil-mard. Il-patata titlef ħafna piż wara tliet xhur.

Fil-ħażna tal-patata qatt ma għandek tħalli l-faxxina magħha. M'għandniex xi ngħidu, il-post fejn tiġi maħżuna jeħtieġ ikun imrewwaħ.

Meta tagħżel żerriegħa minn tiegħek kun bil-għaqal. La toqgħodx tħares wisq lejn id-daqs żgħir. Agħżel żerriegħa *biss* minn patata għammiela u b'saħħitha u li ommha tkun tat sewwa. Żerriegħa minn omm difettuża jew mhix b'saħħitha m'għandhiex titteħed!

Il-maħżen fejn tkun il-patata għandu jinżamm magħluq bin-nhar u kemm jista' jkun miftuħ bil-lejl.

QWIEL U DRAWWIET TAX-XAHAR TA' MEJJU

"*Fix inti?*"—liż-żara' jgħid Mejju—

"*Għax naħsad sejjer imqar kien plejju*" -il-lum dan il-qawl tqassar u jingħad hekk: —

"*F'Mejju aħsad imqar kien plejju.*"

Il-ħsad bikri nsibuh imsemmi f'dan il-qawl u f'xi ieħor bħalu, iżda ftit huma dawk il-bdiewa li jimxu bir-reqqa kollha ma' dawn il-qwiel u jaħsdu kmieni ħlief xi wċuħ bħalma hu x-xgħir u s-silla għan-nioxof. Id-drawwa hija li l-ħsad jitwaħħar sa Ġunju.

Qawl ieħor ipinġi 'l *Mejju bil-minġel u bil-kaboċċa.*

Mejju għandu x-xniegħa li jagħmel ir-riħ u għalhekk il-prodotti jiġi li ssirilhom il-ħsara: *Mejju mirjieħ bid-deni stenniħ.* L-art tibda tisħon, u, jekk tagħmel xi bexxa xita, l-iktar jekk jagħmel iċ-ċirċ għal xi jumejn, is-silla maħsuda, kif ukoll il-qamħ u x-xgħir tiġrilhom il-ħsara, in-nebbiet tal-bħajra, tal-qara' u ta' prodotti oħra jimtess, għaliex bħalma għidna fil-*Qwiel u Drawwiet ta' April: Wara San Mark, ix-xita nar fl-art.*

F'Mejju ġie li jagħmel l-iħtriq bi ġranet tas-sħana u tan-nixfa bil-lbiċ—igħidulu *ħruq in-nar.* Il-ħsarat li jiġri b'dan ir-riħ ħażin huwa fil-qamħ li jinħataf u ma jimliex u fil-frott tas-siġar li ma jingħaqadx.

Għalhekk għalkemm Mejju jidher twajjeb u minn tagħna, kultant qalbu ħoxna u għandu azzjonih ħażina.

Mela f'Mejju aħsad imqar kien baxx daqs il-plejju.